

หวายและการ เก็บรักษาหวาย

ชัชวาล อักษร

หวายเป็นผลิตภัณฑ์จากป่าที่นับว่ามีความสำคัญชนิดหนึ่ง มีผู้นิยมนำหวายมาจักสานและประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน จนถึงปัจจุบันผลิตภัณฑ์หวายก็ยังเป็นที่นิยมอยู่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในประเทศที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือ เครื่องจักรช่วยทุ่นแรงในการผลิตประเทศเหล่านี้จึงหันมาสนใจผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานฝีมือมากขึ้น แต่เนื่องจากหวายเป็นไม้เนื้ออ่อน จึงมีปัญหาเรื่องแมลงกัดทำลาย ดังนั้นก่อนการนำหวายมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ จึงควรมีวิธีการรักษาเนื้อหวายให้มีคุณภาพดีกว่าเดิมด้วย

ลักษณะของหวาย หวายเป็นพืชเมืองร้อน ปลูกอยู่ในตระกูลปาล์มเลื้อยชนิดหนึ่ง ขึ้นและเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณที่มีความชื้นสูง และมีฝนตกชุก หวายเป็นไม้ที่ไม่ผลัดใบและไม่มีรากไม้ลึก รากฝอยรอบ ๆ โคนต้นกระจายอยู่บริเวณผิวดิน คล้ายรากของมะพร้าว จึงชอบเลื้อยพันต้นไม้ขึ้นเพื่อยึดเกาะมิให้ลำต้นล้ม หวายมีหลายชนิดมีทั้งชนิดที่ขึ้นเป็นต้นเดี่ยว ๆ หรือขึ้นเป็นกอ บางกอใหญ่ขนาด 10-20 ต้น มักจะพบมากในป่าดงดิบ ลำต้นของหวายแต่ละพันธุ์มีขนาดแตกต่างกันไปจากขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว ถึง 2 นิ้ว ขนาดของลำต้นเท่ากันจากโคนถึงยอด และมีลักษณะเป็นข้อ ๆ คล้ายต้นอ้อย โคนกลางของลำหวายจะมีรูพุนเล็ก ๆ อยู่ทั่วไป ผิวของต้นหวายมักจะเป็นมันเลื่อม ขณะที่หวายยังเล็กอยู่ คือเมื่อต้นสูงประมาณ 1 คอก ต้นหวายจะมีลักษณะเหมือนต้นปาล์มบางชนิด เมื่อหวายมีอายุมากขึ้นลำต้นจะเปลี่ยนจากสีเขียวกลายเป็นสีเขียวอ่อน บางชนิดอาจมีสีแดง

คุณสมบัติของหวาย หวาย แข็งแรง สามารถดัดโค้งได้ง่าย หวายมีลักษณะเฉพาะตัว คือ มีความ

สวยงามตามธรรมชาติ เมื่อนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์หวายจะดูมีคุณค่าสูง นอกจากนี้หวายยังมีน้ำหนักเบาใช้ได้ทนนาน ส่วนประกอบของต้นหวายสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ลำต้น ใช้ทำไม้เท้า ค้ำไม้กวาด และอุปกรณ์กีฬา ผิวที่ลอกออกจากแก่น นำมาจักสานทำตะกร้า เครื่องจักปลา เพื่อ เก้าอี้ โต๊ะ และเครื่องเรือน เครื่องใช้อื่น ๆ ใบและใบย่อยใช้ทำมู่ลี่ เครื่องจักสาน ทำแม่กงหลังคา และใช้แทนเชือกในการผูกมัด ใช้ในใช้ในการจักสาน และใช้เป็นส่วนเสริมแต่งให้ประติมากรรมชนิดต่าง ๆ แต่ดูสวยงามยิ่งขึ้น รากและผลของหวายบางชนิดสามารถนำมาใช้ทำยา และเป็นอาหารของมนุษย์และสัตว์ได้

ชนิดของหวาย หวายที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอยู่ประมาณ 500 ชนิด ในประเทศไทยเท่าที่ทราบมีประมาณ 40 ชนิด แต่ที่นิยมนำมาใช้ในปัจจุบันมีประมาณ 10 กว่าชนิดเท่านั้น แต่ละชนิดมีคุณสมบัติและประโยชน์ใช้สอยแตกต่างกันออกไป ดังนี้

หวายตะครี มี 2 ชนิดย่อยคือ หวายตะครีทอง และหวายตะครีน้ำ หวายตะครีทองเป็นหวายที่ดีเป็นที่นิยมใช้จักสานมากกว่าหวายชนิดอื่น เพราะเป็นหวายที่มีความเหนียว ทนทาน ไม่เปราะง่าย ทั้งยังมีผิวสีเหลืองอ่อนเรียบเป็นมัน หวายโป่ง เป็นหวายที่ใหญ่กว่าหวายชนิดอื่น เวลาจะนำมาจักสานต้องผ่าต้นให้เล็กลงตามความต้องการ หวายชนิดนี้มีคุณภาพเหนียวดี ไม่ยืดและหดตัวเมื่อถูกน้ำ โดยมากใช้ทำเก้าอี้นั่งเก้าอี้นอน โต๊ะ เตียง เปด ไม้ซ้อ ตลอดจนใช้มัดสูง

หวายพม ลำต้นโตเท่าหัวแม่มือ ใบเล็กยาว และมีหนามคมคล้ายต้นระกำ หวายชนิดนี้ใช้แทนเชือกผูกของเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะต้นเปราะไม่เหนียว

หวายน้ำ ลำต้นเล็กเท่านิ้วก้อย หนามคล้าย หวายชนิดนี้ นิยมใช้สานกระบุงตะกร้า ทำสายแหก และทำเสื่อ

หวายสามใบค้อ ลำต้นโตเท่าหัวแม่มือ เป็นหวายที่มีกอใหญ่ นิยมใช้ทำพรวน ตอแห และใช้ในการผูกมัด เพราะมีคุณภาพเหนียวที่สุด

หวายอิง เป็นหวายต้นเล็ก และเป็นหวายชนิดเดียวที่ไม่มีหนาม จึงสะดวกในการเก็บเกี่ยว

ใช้มากในการทำคอกขี้ปอบจาก สำหรับมุงหลังคา และใช้มัดของ

หวายชะว้ง ลำต้นเล็กเรียว ใช้ทำเสื่อผ้า และไม้ซ้อเล็ก ๆ

หวายชะเผียง ใช้ทำตะกร้า และเครื่องจักสานต่าง ๆ มีความเหนียวแข็งแรงทนทานมาก

หวายกำพรม เป็นหวายที่มีเนื้อแน่นและแข็งแรง คัดงอได้ยาก มีน้ำหนักค่อนข้างมาก นิยมนำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนในส่วนประกอบที่เป็นส่วนตรง เช่น ทำพื้นนั่ง ขาโต๊ะ ขาเก้าอี้ ทำม่านหรือทำฉากกัน

หวายน้ำผึ้ง หวายข้อค้ำและหวายข้อเขียน ทั้ง 3 ชนิดนี้ เป็นหวายที่มีเนื้อแน่นและแข็ง และมีความยืดหยุ่นมาก เหมาะในการนำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนส่วนที่ต้องมีการดัดหรือโค้งงอให้เป็นรูปต่าง ๆ

หวายหอม หวายขี้ไก่ และหวายกัทหลง หวาย 3 ชนิดนี้เป็นหวายที่มีขนาดเล็ก ใช้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องเรือน ใค้อใช้พันหรือผูกตรงส่วนที่ตอกตะปู หรือส่วนที่หวายต่อกัน เพื่อให้มีความมันเงามากขึ้น และนำมาใช้ตกแต่งเพื่อก่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้นด้วย

การปลูกและการขยายพันธุ์หวาย การขยายพันธุ์หวายจะมีอยู่ 2 วิธีคือ การขยายพันธุ์จากเมล็ดและจากหน่อ แต่เนื่องจากการขยายพันธุ์หวายจากเมล็ดนั้นให้ผลไม่แน่นอน เจริญงอกงามช้ากว่าและมีเปอร์เซ็นต์การงอกต่ำ อีกทั้งยังต้องนำไปเพาะเป็นกล้าหวายก่อน แล้วจึงค่อยย้ายไปปลูก ฉะนั้นวิธีการที่จะเร่งขยายพันธุ์หวายที่ดีให้ผลรวดเร็ว จึงควรเลือกวิธีขยายพันธุ์จากหน่อ โดยพยายามรักษาหน่ออ่อนไม่ให้เน่าหรือสูญหาย ซึ่งกระทำได้ด้วยการเพิ่มความระมัดระวังในการตัดหวายให้มากขึ้น โดยตัดหวายให้เหลือคอดหวายไว้ไม่ต่ำกว่า 1 เมตร ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเมือกซึ่งไหลออกจากหน้าตัดของหวายที่ถูกต้องไหลลงไปโคนต้น แล้วผูกหน่อหวายเล็ก ๆ เพราะน้ำเมือกนี้เป็นพิษจะทำให้หน่อหวายตายได้

การตัดและการเก็บเกี่ยว วิธีการตัดและเก็บเกี่ยวหวายจากปรางของไทยไม่ดีพอ ทำให้หวายที่ตัดเก็บมามีคุณภาพต่ำ เนื่องจากหวายที่ทิ้งไว้นานจะมีรากขึ้น เกิดเป็นรอต่างจุดเล็ก ๆ มีสีน้ำตาลเข้มบ้าง สีดำบ้างบนผิวเนื้อของหวาย

รอยค่างที่เกิดขึ้นจากเชื้อราที่ไม่อาจจัดหรือซูดออกได้ เพราะเชื้อราจะกินลึกลงไปในเนื้อหาว นอกจากนั้นลมจะพัดพาสปอร์เชื้อราซึ่งลอยอยู่ในอากาศรอบบริเวณปลิว ไปถูกต้นหาวที่ยังเขียวอยู่ การแพร่เชื้อจะเกิดเร็วมาก โดยกินเข้าไปในเนื้อหาวลึกถึง 50 มิลลิเมตร ภายในเวลา 24 ชั่วโมง การแพร่ขยายของเชื้อราจะมีอยู่ครบเท่าที่หาวมีความชื้นพอเหมาะต่อการเจริญเติบโตของรา การขยายตัวของเชื้อราจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อหาวมีความชื้นต่ำกว่าร้อยละ 20 ฉะนั้นในการตัดหาวเพื่อให้ได้หาวที่มีคุณภาพดี ควรตัดหาวในช่วงที่อากาศแห้งอุณหภูมิปกติ เมื่อตัดเสร็จรีบนำเข้าสู่โกดังเก็บหาวทันที เพื่อจะได้ล้างและอบหาว แล้วจึงนำไปฝังไว้ในที่มีกำบังเพื่อให้หาวแห้ง แต่อย่าตัดแล้วนำไปโกดังทันทีไม่ได้ ควรปักต้นหาวทางปลายที่มีรอยตัดลงในดินก่อนเพื่อลดการเกิดเชื้อรา เพราะที่หน้าตัดของหาวจะมีโอกาสเกิดเชื้อราได้ง่ายกว่าที่ยื่น

การรักษหาวหลังจากการเก็บเกี่ยว
คุณภาพของหาวจะเป็นตัวกำหนดราคาและความต้องการของผู้ซื้อที่จะนำไปทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ การเก็บรักษหาวหลังการเก็บเกี่ยวมีหลายวิธีด้วยกัน ตั้งแต่วิธีการตามธรรมชาติง่าย ๆ ไปจนถึงการใช้สารเคมีต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น

1. การทำให้หาวแห้งโดยการฝังแดด วิธีนี้จะอาศัยความร้อนจากแสงแดดเพียงอย่างเดียวได้ความชื้นในลำหาว หลังจากฝังแดดจนความชื้นในหาวเหลือประมาณร้อยละ 5-10 แล้วจึงตัดหาวตามขนาดเล็ก-ใหญ่ ความยาว น้ำหนัก และความสมบูรณ์ของหาว มัดเป็นมัด ๆ เก็บไว้เพื่อจำหน่ายต่อไป

2. การล้างหาวก่อนเก็บเข้าโกดังเตรียมขาย เมื่อตัดหาวมาแล้วนำมาฝังแดด 2-3 วัน ตัดหาวตามขนาดและคุณภาพใกล้เคียงกัน นำไปล้างและขัดด้วยทรายขาวกับเปลือกมะพร้าว นำไปฝังแดดจนความชื้นในหาวเหลือประมาณร้อยละ 5-10 ตัดหาวตามประเภทและคุณภาพแยกเป็นมัด ๆ

3. ล้างและอบหาวด้วยซัลเฟอร์ไดออกไซด์ นำหาวมาฝังแดด ตัดหาวขนาดกลางและขนาดใหญ่ ให้ได้ความยาวและความสวยงามตามต้องการ นำหาวมาล้างและขัดด้วยทรายขาวกับเปลือกมะพร้าว หาวขนาดใหญ่ต้องขัดก่อน

นำไปล้าง แล้วจึงนำไปอบซัลเฟอร์ไดออกไซด์นานไม่ต่ำกว่า 24 ชั่วโมง นำหาวที่อบแล้วไปฝังแดดอีกครั้งจนความชื้นในหาวเหลือประมาณร้อยละ 5-10 ตัดหาวตามชนิดและคุณภาพของหาว ตกแต่งให้เรียบร้อยเตรียมส่งออกขาย

4. การต้มหาว นำหาวที่ตัดขนาดแล้วจุ่มลงในน้ำมันผสมดีเซลและน้ำมันมะพร้าวในอัตราส่วน 1 : ใช้น้ำมัน 150 องศาเซลเซียส นาน 30-45 นาที แล้วจึงนำหาวออกมาซับแล้วขัดด้วยเปลือกมะพร้าว ผ่ากระสอบ หรือทรายจากนั้นนำไปฝังแดดเป็นเวลา 1-12 วัน แล้วแช่สภาพอากาศ แล้วนำมาล้างและขัดจนหาวขึ้นเงา และฝังแดดอีก 2-3 วัน จนความชื้นในหาวเหลือประมาณร้อยละ 5-10

5. การอบ หรือรมควันหาว วิธีนี้จุ่มหาวลงในถัง ขนาด 5 x 1 x 1 เมตร ที่บรรจุสารละลายโซเดียมไฮโปคลอไรท์ ไฮโดรโซลไฮโปคลอไรท์ 35-45 กิโลกรัม ผสมกับน้ำให้ได้ปริมาตรเท่ากับ 3 ใน 5 ของความสูงของถัง แช่หาวไว้ในน้ำ 1 ชั่วโมง ถ้าต้องการให้หาวขาวใช้ไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ฟอก ล้างหาวดังกล่าวในถังน้ำขนาดใกล้เคียงกับถังแรก หลังจากนั้นอบด้วยซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในห้องขนาด 6 x 5 x 3 เมตร จนเพียงพอกับความต้องการ ไม่ควรต่ำกว่า 12 ชั่วโมง

การประดิษฐ์เครื่องเรือนให้คงทน
ตามปกติเครื่องเรือนหาวจะไม่แข็งแรงมันคงเหมือนไม้กระดานของหาวที่ต่อกันระหว่างเส้นหนึ่งกับอีกเส้นหนึ่ง หรือตรงส่วนที่หาวประกบเข้าหากันมักมีการใช้ตะปูตอกบังคับไว้ในการตอกยึดต้องใช้ตะปูที่มีขนาดเหมาะสมกับขนาดของหาวและตอกให้จมลงไปไม่ต่ำกว่าครึ่งของเส้นผ่านศูนย์กลางของหาว จึงจะทำให้เกิดความแข็งแรงไม่โคลนแคลน แล้วใช้หาวที่มีขนาดเล็กมาพันหรือผูกตรงส่วนที่ตอกตะปูเพื่อให้มันคงยิ่งขึ้น หลังจากนั้น จึงตกแต่งให้สวยงามขึ้น

กรรมวิธีการผลิต การใช้หาวสามารถนำทุกส่วนไปใช้ให้เป็นประโยชน์ เริ่มจากเสียดผิวของของหาวให้เป็นเส้นแบน เรียกว่า ผิวหาว และเสียดเนื้อในของหาวให้เป็นเส้นกลม เรียกว่า ใส่หาว แล้วแต่งให้เรียบมีขนาดเท่ากัน นำมาประดิษฐ์ลวดลายบนผลิตภัณฑ์เครื่องเรือน

หาวตามต้องการ ในการทำผลิตภัณฑ์หาว แม้จะมีผู้คิดค้นนำเครื่องจักรเครื่องมือมาช่วย ให้ผลิตได้เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะหาวเป็นวัสดุที่แตกง่ายไปจากโลหะที่มีผลิตสามารถนำโลหะ ไปหล่อหล่ออมให้มีลักษณะต่าง ๆ ตามต้องการได้ แต่การนำหาวมาใช้ทำได้แต่เพียง ตัด ก่อ ฝัง ซูดผิว แล้วนำมาประกอบเข้าด้วยกัน จึงมีเพียงเครื่องทุ่นแรงบางอย่างเท่านั้น ที่นำมาใช้ในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนหาว ซึ่งได้แก่ เครื่องตัดหาวให้มีขนาดตามต้องการ เครื่องผ่าหาว แยกส่วนผิวและใส่ใน เครื่องขัดและซูดผิว เครื่องอบทำให้หาวมีความอ่อนตัว หุ่นสำหรับตัด ให้ใช้รูป เป็นต้น ส่วนใหญ่จึงต้องใช้แรงงานฝีมือเป็นหลักในการดำเนินการผลิต ทั้งต้องอาศัยช่างผู้มีความชำนาญ ความระมัดระวัง จึงจะได้ผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนหาวมีรูปแบบความสวยงามน่าใช้

ปัจจุบันมีการผลิตเครื่องเรือนหาวมีรูปแบบประเภทที่สามารถถอดชิ้นส่วน (knock down) เพื่อนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์ในภายหลังได้ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและประหยัดในการขนส่ง เนื่องจากผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนหาวโดยทั่วไปมีขนาดใหญ่ การขนส่งแต่ละครั้งจึงใช้เนื้อที่มาก การผลิตแบบ knock down จะเป็นการลดต้นทุนการขนส่งได้บางส่วน

สำหรับตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนหาวของไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าเทคนิคในการเก็บเกี่ยวหาวและการเก็บรักษหาวก่อนนำมาประดิษฐ์เป็นเฟอร์นิเจอร์ของไทยเรานั้น ยังไม่ดีพอ ทำให้ได้หาวที่มีคุณภาพด้อยเมื่อนำมาทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ จึงมีความคงทนถาวรน้อยกว่าหาวที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ ดังนั้น ผู้ค้าหาวของไทยจึงควรมีความระมัดระวังในการเก็บเกี่ยว และควรมีขั้นตอนต่าง ๆ ในการเก็บรักษหาวก่อนนำออกขาย ซึ่งจะทำได้หาวที่มีคุณภาพสูง คงทนถาวรและได้ราคาดีขึ้น นอกจากนี้ยังควรจะหาวิธีที่จะบำรุงรักษาค้นหาว และวิธีสรรเพิ่มผลผลิตต้นหาวให้สามารถมีวัตถุดิบเพียงพออุตสาหกรรมประเภทนี้ต่อไป